

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2025

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998945668868

<https://innoworld.net>

**« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI » NOMLI
ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING 2020 YIL 2-MART KUNGI «ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH YILI»DA AMALGA OSHIRISHGA OID DAVLAT DASTURI TO'G'RI SIDA»GI FARMONIDA KO'ZDA TUTILGAN VAZIFALARNI IJROSINI TA'MINLASH MAQSADIDA «INNOVATIVE WORLD» MCHJ TOMONIDAN TA'SIS ETILGAN «ORIENTAL JOURNAL ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY JOURNAL (OJAMR)» ILMIY-USLUBIY JURNALINING (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI ADMINISTRATSIYASI HUZURIDAGI AXBOROT VA OMMAVIY KOMMUNIKASIYALARNI RIVOJLANTIRISH AGENTLIGINING 138572-SONLI GUVOHNOMA HAMDA ISSN 3030-3079) "ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI" NOMLI ILMIY, MASOFAVIY RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ONLINE KONFERENSIYASINI E'LON QILADI.

KONFERENSIYA TO'PLAMI ZENODO, OPEN AIRE, OPEN ACCESS VA INTERNET ARCHIVE BAZALARIDA INDEKSLANADI. KONFERENSIYA TO'PLAMIGA DOI RAQAMI BERILADI.

KONFERENSIYA TO'PLAMIGA QUYIDAGI YO'NALISHLAR BO'YICHA MAQOLALAR QABUL QILADI:

1. ANIQ FANLAR
2. TABIIY FANLAR
3. TEXNIKA FANLARI
4. PEDAGOGIKA FANLARI
5. IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR
6. TIBBIYOT FANLARI
7. IQTISOD FANLARI
8. QISHLOQ XO'JALIGI FANLARI

ESLATMA! KONFERENSIYA MATERIALLARI TO'PLAMIGA KIRITILGAN MAQOLALARDAGI RAQAMLAR, MA'LUMOTLAR HAQQONIYLIGIGA VA KELITIRILGAN IQTIBOSLAR TO'G'RILIGIGA MUALLIFLAR SHAXSAN JAVOBGARDIRLAR.

KOMIL XORAZMIY – SERQIRRA TARIXIY SHAXS

Allanazarov Shoxruxbek Farxodovich

Urganch davlat pedagogika instituti,
Tarix va geografiya kafedrası o'qituvchisi.

E-mail: allanazarovshohruh@gmail.com

Tel.: +998937454329

Annotatsiya: Maqola XIX asr Xorazm madaniy taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan Komil Xorazmiy haqida bo'lib, unda ushbu tarixiy shaxs hayoti, faoliyatiga oid birmuncha tahliliy ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Komil Xorazmiy, XIX asr, Xiva xonligi, Xorazm ijtimoiy-siyosiy hayoti, Xiva adabiy muhiti, musiqa san'ati, xattotlik, yuzboshi, devonbegi, mirzaboshi.

Abstract: The article is about Kamil Khorezmi, who made a great contribution to the cultural development of Khorezm in the 19th century. It contains some analytical information about the life and activities of this historical person.

Keywords: Kamil Khorezmi, 19th century, Khanate of Khiva, socio-political life of Khorezm, literary environment of Khiva, music art, calligraphy, yuzbashi, devanbegi, mirzaboshi.

Аннотация: Статья посвящена Камилу Хорезми, внесшему большой вклад в культурное развитие Хорезма в XIX веке. Содержит некоторые аналитические сведения о жизни и деятельности этой исторической личности.

Ключевые слова: Камиль Хорезми, XIX век, Хивинское ханство, общественно-политическая жизнь Хорезма, литературная среда Хивы, музыкальное искусство, каллиграфия, юзбаши, деванбеги, мирзабоши.

XIX asr Xorazm adabiy, siyosiy muhitining eng yorqin shaxsiyatlaridan biri Komil Xorazmiydir. Serqirra iste'dod egasi Muhammadniyoz Komil milliy madaniyatimiz tarixida nafaqat shoir, balki yirik siyosiy arbob, taniqli musiqashunos, mohir tarjimon, yetuk xattot sifatida chuqur iz qoldirgan.

Komil Xorazmiy 1825-yilda Xiva shahrida tug'ildi. Uning otasi Abdulla Oxund madrasada mudarris bo'lgan. Komil Xorazmiyning asli nomi Pahlavonniyoz bo'lib, Komil uning adabiy taxallusidir. Komil maktab va madrasalarda o'qib, zamonasiga ko'ra yaxshi tahsil oladi. Mutolaa bilan shug'ullanadi va davrining yirik shoirlari suhbatlariga qatnashadi, ilm tajribasini orttiradi. Bo'lajak iste'dod egasi Komil Xorazmiyning ilmga ixlosmand bo'lganligini ko'pgina yozuvchi, shoirlarning asarlarini qunt bilan o'qiganligidan bilsak bo'ladi.

Pahlavon Niyoz Muhammad Komil Xorazmiy XIX asr ikkinchi yarmida Xorazmda yetishib chiqqan ko'pqirrali ijod sohibi bo'lib, o'zining yuksak iste'dodini she'riyatda, tarjimachilik, xattotlik va musiqa san'atida, davlat ishlarida va siyosatda namoyish qildi. U faoliyatining qaysi sohasida ish ko'rmasin, ilg'or g'oyalarning tantanasi uchun kurashdi.¹ Komil Xorazmiyning serqirra ijodkor ekanligini shu yerdan ko'rish mumkinki, u ko'pgina faoliyat turlari bilan shug'ullanib, Xiva xonligidagi madaniy taraqqiyotga benihoya hissa qo'shgan.

Komil Xorazmiyga Pahlavon laqabi berilgan. Bu laqabni berilishiga sabab o'sha vaqtda Xiva xonligida turkman yavmut urug'i vakillari bilan murosasiz to'qnashuvda jang san'atidan xabardor bo'lgan Muhammad Niyozning Qaroboloq bilan olishganligi misol keltirilgan. Bayoniylar o'z asarida Komil Xorazmiyni Pahlavonniyoz yuzboshi sifatida keltirgan. Muhammad Yusuf Bayoniylarning "Shajarai Xorazmshohiy" asarida ushbu voqea quyidagicha keltiriladi: "Sangarlarning atroflarida har kun bu tariqa urushlar bo'lur erdi. Bir kun Ko'rganli bir yamutkim, Qaroboloq laqabi bila mulaqqab erdi, bag'oyat zabardast va mergan erdi. Bir miqdor yamutg'a bosh bo'lub, Muhammadmurod devonbegining sangariga kelib urush boshladi. Lashkarga ondin ko'p dastburdlar² yetdi, bir kun Muhammadmurod devonbegi dedi: "Har kishi ushbu Qaroboloqni otini ursa, besh yuz tillo va o'zuni ursa, ming tillo berurman". Pahlavonniyoz yuzboshi bu so'zni eshitib, bir ko'hna yof³ ichi bila buqub yurub maydonning bir tarafida bir ko'hna devor bor erdi, oning panohig'a bordi, ul vaqtda Qaroboloq maydong'a ot solib keldi. Pahlavonniyoz onga bir o'q otdi. O'q otig'a tegib yiqildi. Qaroboloq otdin judo bo'lub bildikim, ul devorning orqasida kishi bordur, ul yerda bir necha to'p yulg'un bor erdi, oning panohiga kirib turdi. Ul vaqtda Pahlavonniyoz boshig'a kiygan nimani miltuqning uchig'a ildurub, ohista yuqorig'a ko'tardi. Qaroboloq oni miltuq otgan kishining o'zi gumon etib, miltuq bila oni urdi. Ul vaqtda yamutlar bildilarkim, emdi ul mergan Qaroboloqning ustiga borib oni qatl etar. Filhol, hujum etib ot soldilar. Bu tarafdin Xavaq lashkari ham ot solib kelib Pahlavonniyozni olib qaytdilar. Yamutlar Qaroboloqni olib qaytdilar."⁴ Muhammad Yusuf Bayoniylarning yozishicha, Pahlavonniyoz (Komil Xorazmiy)ning yavmutlar sarkardasi Qaroboloq bilan jangini tasvirlar ekan, uning botirlik va merganlarga xos jasoratini alohida ta'kidlab o'tgan. Ushbu jihatlari ila Komil Xorazmiyni harbiylik mahoratini ko'ramiz.

¹ Солаева М. Навоий ва Хоразм шоирлари. Урганч, 1993. В.62

² Dastburd – zarba, shikast, zarar.

³ Yof – ariq.

⁴ Мухаммад Юсуф Баёний. Шажараи Хоразмшоҳий. Таҳрир хайъати: Б.Аҳмедов ва бошқ. Тошкент: Камалак, 1991. Б.200

Xiva xoni Muhammad Rahimxon II ning (1864-1910-yillarda davlatni boshqargan) ilm-ma'rifatga e'tibori, adabiyotga ixlosi tushishida Komil Xorazmiyning alohida o'rne bor. Bu haqida Xodim shunday yozadi: "Muhammad Rahimxon ikkinchi necha yoshdan boshlab shoirlik bilan shug'ullang'on, shug'ullanishiga sabab nima bo'lg'on, degan masala muhimdir. U o'n sakkiz yoshida Xorazm podsholig'i taxtig'a o'turub, arzi dod vaqtinda xalqning arzini surab, oqshomliqda ziyofat qilishg'a boshlag'on. Bu ziyofatlarning boshlig'i Matmurod Devonbegi bo'lg'on. Muhammad Rahimxon ikkinchi butun xarajatlarni qilish haqida Devonbegiga buyruq bergan. Shuningdek, Xon Matmurod Devonbegiga madrasa ahli ichida xushovoz mullalar va hofizlar bo'lsa, topib kelishni topshirgan. ... Matmurod Devonbegi Komil Xorazmiy, Qozi Muhammad Karim o'g'lini topib olib borg'on. Komil Xorazmiy ham shoir, ham musiqashunos bo'lg'on. U Muhammad Rahimxon ikkinchiga Navoiyning g'azallaridan o'qib, soz qilib berg'on. ... Shoirlik qilmog'ig'a sabab shu ziyofat bo'lg'on."⁵ Komil Xorazmiyning she'riyatdan va musiqadan xabardorligi, xushovoz sohibi ekanligi xonning she'riyatga oshno bo'lishiga sabab bo'lgan.

Komil Xorazmiy Xiva xonligida davlat ishlarida ham faol qatnashgan jamoat arboblardan edi. Rossiya imperiyasi qo'shinlari tomonidan Xiva xonligi

1873-yilda bosib olinib, yarimmustamlaka sharoitiga o'tgandan so'ng Komil Xorazmiy devonbegilik lavozimiga tayinlanadi. Devonbегining vazifasi xonlikda daromad ishlariga mas'ul hisoblangan. Bayoniy Komil Xorazmiyga devonbegilik lavozimiga tayinlanganligini quyidagicha yozib o'tadi: "Vaqtekim, Rusiya askari ko'chub o'z viloyatlarig'a kettilar, xon hazratlari taxti davlatda qaror tutib, Pahlavon Mirzoboshini Muhammadmurod devonbегining o'rnig'a devonbegi qildilar..."⁶.

U davlatda devonbegilik mansabini egallab turgan bo'lsada, shoirlik fazilatlaridan tashqari, yetuk musiqashunos bo'lib, tanbur soziga yarim maqom sozini orttirib, "Maqomi Feruz"ni yaratgan mohir sozanda va bastakor edi. Muhammad Rahimxoni soniy (adabiy taxallusi Feruz) Komil Xorazmiyning bir necha bor Moskva, Toshkent va Peterburgga safar etishi uchun imkoniyat yaratib, 12 notani to'liq o'rganishni va uni Xorazm musiqa ilmiga tadbiq etishni topshirgan va bu ishning qanday borayotganligi to'g'risida deyarli har kuni qiziqib borar edi.⁷

⁵ Бобожон Тарроҳ Азизов - Ходим. Хоразм навозандалари: XIX аср охири - XX аср бошларида Сайид Муҳаммад Раҳимхони соний даврида яшаган шоирлар ҳақида есдаликлар. Тошкент: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1994. Б.17

⁶ Муҳаммад Юсуф Баёний. Шажараи Хоразмшоҳий. Таҳрир хайъати: Б.Аҳмедов ва бошқ. Тошкент: Камалак, 1991. Б.231

⁷ Давлатёр Раҳим, Шихназар Матрасул. Феруз. Шоҳ ва шоир қисмати: Тарихий-бадиий лавҳалар. Тошкент: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991. Б.86-87

Shoir va bastakor Komil Xorazmiy o'zbek adabiyoti, san'ati, madaniyati rivojiga katta va betakror hissa qo'shgan shoir sifatida o'zbek mumtoz adabiyotida o'ziga xos salmoqli o'rin egallab, xushxat xattot, mohir musiqachi, bilimdon bastakor va davlat arboblari sifatidagi xizmatlari bilan ham tarixda o'chmas iz qoldirgan.

INNOVATIVE
WORLD